

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.77:334.784

Свириденко А.Ю.*аспірантка кафедри банківської справи
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

СТРУКТУРУВАННЯ КРЕДИТНОЇ УГОДИ ЯК СПОСІБ МІНІМІЗАЦІЇ РІВНЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Стаття присвячена дослідженню суті та особливостей структуривання кредитних угод. Автором висвітлено основні аспекти мінімізації кредитного ризику індивідуального позичальника при структуриванні кредитної угоди з корпоративним клієнтом. Виділені основні фінансові та нефінансові умови кредитування.

Ключові слова: структуривання кредитної угоди, корпоративний клієнт банку, кредитування корпоративних клієнтів, кредитний ризик, умови кредитування.

Свириденко А.Ю. СТРУКТУРИРОВАНИЕ КРЕДИТНОГО СОГЛАШЕНИЯ КАК СПОСОБ МИНИМИЗАЦИИ УРОВНЯ ИНДИВИДУАЛЬНОГО КРЕДИТНОГО РИСКА

Статья посвящена исследованию сущности и особенностей структурирования кредитных сделок. Автором рассмотрены основные аспекты минимизации кредитного риска индивидуального заемщика при структурировании кредитной сделки с корпоративным клиентом. Выделены основные финансовые и нефинансовые условия кредитования.

Ключевые слова: структурирование кредитной сделки, корпоративный клиент банка, кредитование корпоративных клиентов, кредитный риск, условия кредитования.

Svyrydenko A.Y. STRUCTURING CREDIT AGREEMENT AS A WAY TO MINIMIZE INDIVIDUAL CREDIT RISK LEVEL

The article investigates the essence and the main features of structuring of credit agreements. The author throws the light on the main aspects of minimizing individual credit risk level in structuring credit transactions with corporate clients. This article highlights the main financial and non-financial terms of credit.

Keywords: credit agreement structuring, corporate client, corporate clients crediting, credit risk, terms of credit.

Постановка проблеми. Мінімізація рівня кредитного ризику та прийнятний рівень дохідності кредитних операцій є головною метою та показником ефективності організації кредитного процесу. В той же час структуривання кредитної угоди є невід'ємною складовою процесу банківського кредитування та одночасно виступає методом управління кредитним ризиком, оскільки на цьому етапі визначаються основні параметри та умови кредитування, які забезпечать банку максимальну ймовірність повернення виданих ним коштів. Таким чином, правильне структуривання угоди, що відбувається до моменту видачі банком коштів клієнту, є надзвичайно важливим з точки зору мінімізації рівня кредитного ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності та особливостей структуривання кредитних угод знайшло відображення у працях таких вітчизняних науковців, як М.С. Бех [2], У.В. Владичин [1], В.Я. Вовк [3], А.М. Мороз [4], Б.І. Пшик [5] та ін. Результати досліджень науковців відображають основні теоретико-методологічні засади визначення основних параметрів кредитування залежно від мети та цільового призначення кредиту та особливостей господарської діяльності клієнта, а також важливість передбачення у кредитному договорі відповідних умов кредитування.

Доцільним є більш детальне вивчення основних умов кредитування (фінансових та нефінансових), що визначаються при структуриванні кредитної угоди та сприяють більш ефективному процесу управління індивідуальним кредитним ризиком, його мінімізації, а також підвищенню дохідності від співпраці з клієнтом.

Мета статті. Дослідження сутності структуривання кредитної угоди та визначення основних параметрів кредиту, їх особливостей в залежності від мети кредитування та фінансового стану позичальника, узагальнення найважливіших аспектів, на які варто звертати увагу при здійсненні структуривання кредиту, а також визначення основних умов кредитування з метою мінімізації рівня кредитного ризику клієнта банку.

Виклад основного матеріалу. Основою фінансової стабільності банків є правильна організація процесу банківського кредитування та розроблення ефективної системи управління кредитними операціями. Ефективність кредитної діяльності банку в основному залежить від того, наскільки якісно зроблено структуризацію процесу банківського кредитування [1, с. 111].

У той же час процес банківського кредитування можна охарактеризувати як комплекс дій, пов'язаних з оформленням, видачею, обслуговуванням і погашенням кредиту. На кожному етапі банк одержує вичерпну фінансову характеристику щодо позичальника. Практично в кожному банку таких етапів чотири. Перший – попередній; другий – підготовчий; третій – основний; четвертий – заключний [2, с. 225] (рис. 1).

Безумовно, кожен з етапів банківського кредитування по-своєму важливий, але ключовим етапом з точки зору мінімізації кредитного ризику є розробка умов кредитного договору та прийняття колегіальним органом чи уповноваженою особою банку рішення щодо видачі клієнту кредиту.

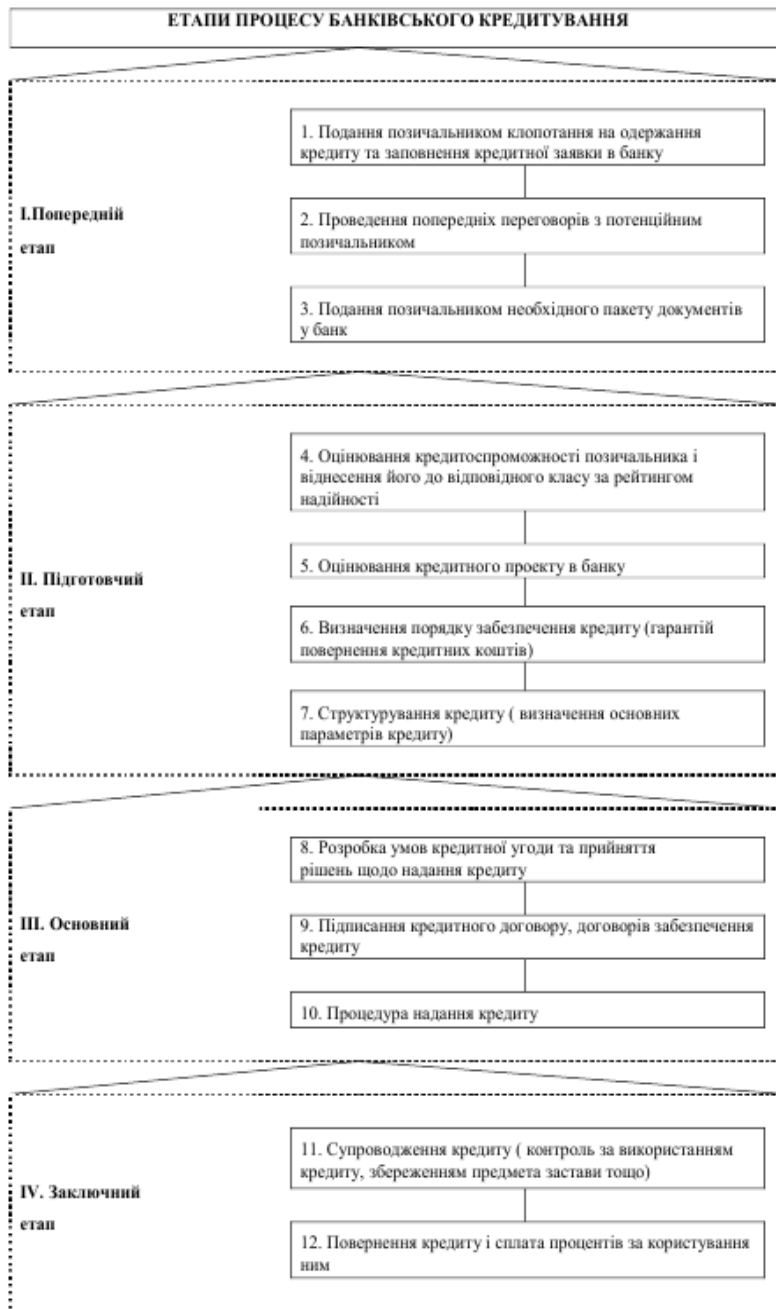

Рис. 1. Етапи процесу банківського кредитування [2, с. 227]

Беручи до уваги сучасний стан розвитку суб'єктів господарювання, для банку важливо на заключному етапі здійснювати контроль за цільовим використанням кредитних коштів, умовами зберігання заставного майна, періодично оцінювати фінансовий стан позичальника. Усе це робиться для того, щоб застрахувати банк від можливих втрат, щоб виданий кредит не перетворився в проблемний [2, с. 225].

З метою набуття банком такої можливості контролю за діяльністю позичальника протягом усього періоду кредитування необхідно правильно структурувати кредитну угоду, зокрема, передбачити зобов'язання позичальника дотримуватися певних фінансових та нефінансових умов кредитування.

Отже, з огляду на вищенаведене можна дати наступне визначення структуруванню кредиту –

це визначення параметрів кредиту, які б відповідали потребам клієнта та мінімізували кредитний ризик банку, забезпечуючи умови своєчасного погашення кредиту і нарахованих процентів за користування кредитом.

Основною метою структурування є визначення ступеня допустимості та виправданості кредитного ризику й розробка заходів, які знижують можливість втрат від проведення цієї кредитної операції.

Одночасно правильно структурована угода є елементом системи «раннього реагування», що означає, що порушення позичальником певних фінансових умов або небажання виконувати умови нефінансового характеру (своєчасне надання до банку оновленої фінансової звітності, довідок щодо заборгованості з інших банків, незалежні експертні оцінки заставного майна, страхування заставного майна тощо) має свідчити про суттєві зміни у діяльності позичальника та, відповідно, ймовірність погіршення фінансового стану або про небажання виконувати умови кредитного договору, наслідком чого має бути зміна профілю ризику самої кредитної операції. У такому випадку банку слід переглянути умови кредитування, зокрема, ліміт кредитування, строки, процентну ставку, графік погашення тощо або розпочати роботу по стягненню заборгованості у примусовому порядку у разі небажання недобросовісного позичальника виконувати свої зобов'язання.

Загалом у процесі структурування кредиту зазвичай визначаються такі параметри [3]:

- сума кредиту;
- строк кредиту;
- вид і розмір забезпечення;
- рівень відсоткової ставки за кредитом і розмір комісії;
- метод надання кредиту;
- графік погашення відсотків і заборгованості за кредитом.

При визначенні суми кредиту необхідно враховувати, що недостатні обсяги кредитування призводять до недоодержання очікуваних прибутків (або навіть зазнавання збитків) і зменшення грошових потоків позичальника. Завищення суми кредиту призведе до неконтрольованого з боку банку використання позичальником надлишково отриманих коштів. Кредитний ризик банку буде зведено до мінімуму, якщо сума кредиту максимально відповідає потреби у фінансуванні проекту, на реалізацію якого береться кредит.

Успіх кредитної угоди значною мірою залежить від правильного визначення строку позички. При визначенні строку кредиту необхідно враховувати циклічність виробництва, його сезонність, тривалість виробничого циклу та об'єктивну потребу в коштах кожного етапу реалізації проекту, який кредитується [3]. Якщо будуть установлені занадто

напружені строки повернення позички, то у позичальника може виявитися брак капіталу, що спричинить спад виробництва. Якщо ж ці строки будуть занадто ліберальними, тобто набагато більшими від періоду, протягом якого буде отримана віддача від позички, то позичальник певний час користуватиметься неконтрольованими з боку банку коштами [4].

Правильне визначення виду та розміру забезпечення дає змогу мінімізувати втрати банку у випадку невчасного погашення або взагалі непогашення позичальником процентів і заборгованості за кредитом. Приймаючи як забезпечення предмет застави, банк має визначити не тільки її ліквідність і вартість, а й суму витрат, які здійснить у зв'язку з її утриманням і контролем за її станом. Крім того, банку необхідно враховувати суму витрат, пов'язану з реалізацією застави у разі непогашення позичальником заборгованості за кредитом. У цьому випадку банки повинні мати на увазі, що деякі види застави можуть мати високу вартість, але незначні можливості швидкої реалізації, наприклад, ексклюзивне обладнання, великі споруди або об'єкти незавершеного будівництва [3].

Крім того, дуже часто перед банком постає вибір між ліквідною заставою (наприклад, комерційна або житлова нерухомість, але яка не використовується безпосередньо у процесі виробництва позичальника) та нерухомість, обладнання або цілісний майновий комплекс, який є менш ліквідним, проте на потужностях якого здійснюється господарська діяльність позичальника та, відповідно, яка є важливішою для власників бізнесу з точки зору ризику її відчуження у разі неповернення кредиту. У такому випадку оформлення у заставу невід'ємного для процесу виробництва майна дає можливість банку краще контролювати діяльність позичальника та більше мотивує останнього ефективніше використовувати кредитні кошти для своєчасного та повного їх повернення.

Фінансова порука власника/кінцевого бенефіціара позичальника або інших юридичних осіб, як правило, виступає додатковим забезпеченням кредиту (винятком може бути лише банкове кредитування фінансово стійких підприємств із високою платоспроможністю). Зазвичай при кредитуванні підприємства, що входить до певної групи пов'язаних компаній, банки вимагатимуть оформлення поруки всіх підприємств групи (або окремого її бізнес-напрямку, до складу якого входить і позичальник) або підприємств, які генерують основний грошовий потік групи/бізнес-напрямку. Фінансовий поручитель не може бути новоствореним підприємством.

Значна увага при структуруванні надається визначенню рівня процентної ставки або ціни кредиту. Банк має враховувати рівень ризику кредитної операції: чим нижчий рівень ризику, пов'язаний з конкретним позичальником, тим нижчий для нього буде рівень процентів за інших рівних умов.

Дослідження показали, що, крім зазначених параметрів кредиту, невід'ємною частиною будь-якої угоди про кредитування є передбачення зобов'язань позичальника дотримуватися встановлених умов

Рис. 2. Типи умов кредитування при структуруванні кредитної угоди (розроблено автором)

кредитування. Такі умови пропонується поділити на фінансові та нефінансові (рис. 2).

Останнім часом все більше уваги приділяється такому інструменту управління фінансовими ризиками, як «ковенант». Це поняття запозичене з англосаксонської правової системи та широко використовується у зарубіжній фінансовій практиці. Класичне визначення полягає у тому, що під ковенантом розуміють зобов'язання здійснити певні дії або утриматися від їх здійснення [5; 6]. Відповідно, виокремлюють позитивні (зобов'язання виконати певні дії) та негативні ковенанти (зобов'язання утримуватися від певних дій).

Фінансові умови, як правило, встановлюються у вигляді певних коефіцієнтів (фінансових ковенантів) та їх допустимих і граничних рівнів. Ці рівні встановлюються відповідно до прогнозних показників діяльності позичальника, які він надає до банку при розгляді питання щодо кредитування, та їх дотримання свідчить про виконання запланованих показників на рівні, що дозволяє позичальнику обслуговувати кредит.

Крім того, як фінансовий ковенант можуть встановлюватися зобов'язання щодо підтримання грошових надходжень на рахунки в банку на певному рівні (як правило, при видачі кредиту у формі овердрафту) та виконання бізнес-плану з допустимим відхиленням (максимальний рівень якого оцінюється ризик-аналітиком та не призведе до значного погіршення фінансового стану позичальника).

Також позичальнику можуть встановлюватися певні обмежувальні або заборонні ковенанти. Наприклад, без попередньої згоди банка-кредитора не отримувати нових кредитів у інших фінансових установах, не виступати поручителем за зобов'язаннями інших підприємств, не отримувати гарантій, не укладати угоди фінансового лізингу, не передавати у заставу своїх активів або ж не виводити із бізнесу наявні активи, заборона на зміну основного виду діяльності, на зменшення статутного капіталу тощо.

Порушення позичальником фінансових ковенантів свідчить про те, що у його господарській діяль-

ності відбулися певні зміни, що можуть негативно вплинути на його кредитоспроможність. У такому випадку банку слід здійснити глибокий аналіз поточного фінансового стану позичальника і його можливість обслуговувати зобов'язання перед банком та (у разі потреби) переглянути умови кредитування.

Нефінансові умови передусім передбачені для отримання банком необхідної інформації для здійснення постійного контролю за діяльністю позичальника (надання позичальником довідок з інших банків, оновленої фінансової звітності та розшифровок до її суттєвих статей, оновлені бізнес-плани у разі непередбачуваних змін у проекті, звіти сюрвейєра, чергові експертні оцінки щодо вартості забезпечення та документи, що підтверджують його страхування тощо) або з метою підвищення дохідності співпраці (кросс-продажі) з позичальником (реалізація позичальником зарплатних проектів в банку для своїх працівників, встановлення POS-терміналів у випадку кредитування торгівельних підприємств, встановлення банкоматів банку на території позичальника, здійснення валюто-обмінних операцій через банк, РКО тощо). Як правило, такі умови встановлюються в залежності від питомої ваги кредитів банку у загальному кредитному портфелі позичальника (наприклад, якщо заборгованість перед банком становить 20% від усього кредитного портфеля, то позичальник зобов'язаний спрямовувати не менше 20% від загальної виручки на рахунки, відкриті в банку, тощо).

Часто важливою умовою є передбачення паритетності умов з іншим кредиторами (однакові процентні ставки, паралельні графіки погашення тощо) або субординація позик пов'язаних осіб/власників по відношенню до кредиту в банку (тобто погашення основного боргу після повного виконання всіх зобов'язань перед банком). Остання умова дає можливість контролювати участь власників у бізнесі та бажання підтримувати бізнес, зацікавленість у його розвитку та ефективній діяльності.

Так чи інакше, але невиконання нефінансових умов часто може бути сигналом для банку про небажання позичальника виконувати й інші умови кредитних договорів та високу ймовірність, що такий недоброчесний позичальник згодом перестане сплачувати нараховані проценти та основний борг. У разі відсутності об'єктивних причин такого невиконання, банку варто розпочати роботу щодо своєчасного забезпечення повернення кредиту шляхом ведення переговорів з позичальником про можливі дії з метою повернення кредиту або ж у примусовому порядку.

Висновки. Структурування кредиту є не лише важливим етапом процесу банківського кредитування, а й ефективним способом мінімізації рівня кредитного ризику. Результати проведеної роботи свідчать про те, що від правильності та доцільності умов кредитування, реалізованих у кредитному договорі, залежить ефективність подальшого моніторингу кредиту та, відповідно, зниження ризику неповернення кредиту та недоотримання доходів банку від нарахованих процентів та комісій. Нами наголошується, що правильно структурована кредитна угода дає змогу банку виявляти потенційні проблеми у фінансовому стані позичальника та є елементом системи раннього реагування банку з метою своєчасного запобігання перетворенню кредиту у проблемний. Саме тому ми вважаємо, що у практиці фінансово-кредитних відносин слід більше уваги приділяти умовам кредитування, що дозволять банку-кредитору ідентифікувати ризик дефолту позичальника на ранніх етапах його зародження та своєчасно відреагувати на негативні зміни у діяльності позичальника. У свою чергу, запропонована нами класифікація умов кредитування сприятиме визначенню сукупності доцільних умов кредитування в залежності від їх основної мети (контроль за фінансовим станом, забезпечення необхідною інформацією про наявне забезпечення та зміни, що відбулися у господарській діяльності клієнта, підвищення дохідності від співпраці з позичальником тощо). Таким чином, розроблення науково-практичних підходів до мінімізації кредитного ризику шляхом розвитку та вдосконалення інструментів структурування кредитних угод та оцінка їх ефективності повинна стати предметом для подальших досліджень у даному напрямку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Владичин У.В. Банківське кредитування : [навч. посіб.] / У.В. Владичин; за ред. д. е. н., проф. С.К. Ревергуна. – К. : Атака. – 2008. – 648 с.
2. Бех М.С. Проблеми погашення кредитів в українських банках / М.С. Бех, Н.М. Бех. // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3(7). – С. 225–229.
3. Вовк В.Я. Кредитування і контроль : [навч. посіб.] / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко – К. : Знання. – 2008. – 463 с.
4. Мороз А.М. Банківські операції : [підручник] / [А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.] ; за ред. д. е. н., проф. А.М. Мороза ; 2-ге вид., випр. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. — 476 с.
5. Пшик Б.І. Теоретичні і практичні аспекти застосування ковенантів у практиці фінансово-кредитних відносин / Б.І. Пшик // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 168–176.
6. Ушаков О.В. Ковенанты в кредитных договорах: проблемы применения в России / О.В. Ушаков, Г.Н. Хараева // Издательская группа «Закон». – 2013. – № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.lp.ru/files/filemanager/file/z_2_p160_161.pdf.